

**بررسی لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (۱۱):
موضوع تبصره (۱۴)**

مسلسل: ۱۹۴۶۹

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: بررسی لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (۱۱): موضوع تبصره (۱۴)

نام دفتر: مطالعات حقوقی (گروه حقوق اقتصادی و گروه حقوق جزا)
تهیه و تدوین کنندگان: محمد برزگر خسروی، سیدمیثم عظیمی و سکینه خانعلی پور
اظهار نظر کنندگان: حمید رضا فوری، محمدحسین معماریان
ناظر علمی: احمد حکیم جوادی
صفحه آرا: نرجس امیراحمدی

واژه‌های کلیدی:

۱. درآمد اختصاصی،
۲. دیه زندانیان،
۳. حوادث رانندگی،
۴. تسویه دیون

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۹/۲۸

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	خلاصه مدیریتی.....
۲.....	مقدمه.....
۴.....	ارزیابی بند «الف» تبصره «۱۴».....
۵.....	جزء «۱».....
۷.....	جزء «۲».....
۱۴.....	جزء ۳.....
۱۵.....	جزء ۴.....
۱۷.....	بند «ب» تبصره «۱۴».....
۱۸.....	نتیجه‌گیری و پیشنهادها.....
۲۰.....	منابع و مأخذ.....

بررسی لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (۱۱): موضوع تبصره ۱۴

خلاصه مدیریتی

بیان مسئله

تأسیس و راه‌اندازی صندوق تأمین خسارت‌های بدنی، راهکاری است اولاً؛ برای جبران خسارت‌های ناشی از حوادث رانندگی آن دسته از زیاندیدگانی که دچار زیان شده و از طریق نظام بیمه‌ای امکان دریافت خسارت را ندارند و ثانیاً با پرداخت خسارت‌های مقرر زمینه و موجبات آزادی مسببین حادثه که توان پرداخت خسارت را نداشته و در نتیجه در زندان بسر می‌برند فراهم می‌شود. از همین رو تقویت و کارآمد نمودن این صندوق آثار اجتماعی فراوانی را به همراه خواهد داشت.

نقاط قوت و ضعف

با عنایت به اینکه در حال حاضر برخی خلاءهای قانونی در خصوص امکان پرداخت خسارت از صندوق وجود دارد و لذا تعداد قابل توجهی به دلیل عدم توان پرداخت خسارت در زندان بسر می‌برند لذا طی سال‌های اخیر در قوانین بودجه سالیانه سعی شده این خلأها برطرف شوند تا امکان بهره‌مندی افراد از ظرفیت‌های این صندوق فراهم شود. از همین رو در بند «الف» تبصره «۱۴» لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور [۱]، که متضمن چهار

جزء می‌باشد سعی شده‌است سازوکارها و احکام مورد نیاز برای رفع موانع قانونی صندوق برای پرداخت خسارت و در نتیجه آزادی مرتکبین فراهم شود.

پیشنهادها

بررسی این موارد نشان می‌دهد به دلیل وجود برخی ابهامات و ایرادات ممکن است این موارد مشکلاتی برای صندوق به همراه داشته باشد و مانع از ایفای تعهدات به نحو کامل شود. از این رو، نیازمند اصلاحاتی است.

حکم بند ب این تبصره که تکرار حکم بند (ه) تبصره ۱۰ قانون بودجه سال ۱۴۰۲ کل کشور است، مبنی بر تسویه به صورت «جمععی - خرجی»، در عمل فاقد گردش ریالی در خزانه‌داری کل کشور و مغایر با اصل ۵۳ به نظر می‌رسد؛ لذا باید بر گردش خزانه این نوع تسویه، تصریح شود. همچنین در صورتی که عملکرد این بند در سال جاری و پیش‌بینی وجوه ارزی موضوع آن، بیشتر از اعتبار مصرح در این بند باشد (حداقل ۵ برابر)، تصویب این بند از حیث اصول حقوقی و اصول بودجه‌ریزی، موجه به نظر می‌رسد.

مقدمه

خسارت جانی ناشی از جرائم ارتكابی از مهم‌ترین مقوله‌هایی است که نظام‌های حقوقی در مقام تأمین و جبران آن برآمده و قواعد کیفری و مدنی ویژه‌ای را برای آن پیش‌بینی کرده‌اند. مطابق اصول حقوقی، مرتکب و مسبب خسارت وارده، مسئولیت جبران آن را برعهده دارد. با این حال، در مواردی به دلیل تضمین جبران خسارت و تأمین آرامش بزه‌دیدگان در مواردی که امکان جبران از سوی نهاد بیمه یا مرتکبین وجود ندارد، نهادهای جایگزینی در نظر گرفته می‌شود تا زیان‌دیدگان در کنار آلام ناشی از بزه‌دیدگی، در فرایند

درمان رنج کمتری را تحمل کنند. در واقع، پیش‌بینی منابع جبرانی در کنار نهاد بیمه و مرتکب، گام مهمی در راستای تأمین حقوق زیان دیدگان و رفع سریع‌تر آثار جرم بوده و افزون بر این زمینه آزادی از زندان و کاهش آسیب‌های ناشی از زندان را برای مسببین و مرتکبین جرائم غیر عمد را نیز فراهم می‌نماید.

یکی از شایع‌ترین حوادث خسارت‌بار در دنیای امروز، خسارت‌های ناشی از حوادث رانندگی است که به موازات افزایش استفاده از وسایل نقلیه، بر تعداد آن افزوده شده‌است. با این حال، به دلیل هزینه‌های بالای جبران خسارت ناشی از آن و لزوم تسریع در جبران این خسارات، دولت‌ها بر آن شده‌اند تا سازوکاری به‌منظور تأمین این خسارات ببیندیشند. مهم‌ترین سازوکاری که می‌تواند تا اندازه‌ای بر این مشکل فائق آید، صنعت بیمه و تأمین خسارات از مجرای آن است؛ اما، با توجه به اینکه بیمه عقدی است که باید پیش از وقوع حادثه از سوی بیمه‌گذار و بیمه‌گر تنظیم شده باشد، در مواردی که این عقد پیش از حادثه منعقد نشده یا در قرارداد مزبور ایرادی پدید آمده باشد، امکان تأمین خسارات وارده از مجرای آن وجود ندارد. این امر سبب شده‌است که در چنین مواردی مجاری دیگری به‌منظور جبران خسارات قربانیان فراهم شود. صندوق تأمین خسارت‌های بدنی موضوع بخش سوم «قانون بیمه اجباری خسارات واردشده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل رانندگی مصوب ۱۳۹۵» به این منظور پیش‌بینی شده‌است.

نکته‌ای که در ارتباط با صندوق تأمین خسارت‌های بدنی وجود دارد این است که هر ساله در قوانین بودجه، بخشی از درآمدهای صندوق به مواردی که خارج از صلاحیت ذاتی و فلسفه وجودی این صندوق است، اختصاص می‌یابد و هر ساله این مصادیق افزایش پیدا می‌کند. به‌گونه‌ای که در لایحه بودجه ۱۴۰۳، با درج عبارات کلی، دامنه این موارد گسترش یافته‌است. حال آنکه، با توجه به اصول حاکم بر جبران خسارت بدنی در جنایات، اصل بر پرداخت آن از سوی مرتکب است و مواردی چون پرداخت از سوی عاقله یا

بیت‌المال، در ابواب فقهی از باب استثنا و جایگزینی برای مرتکب اصلی است. بدین ترتیب، در مواردی که مسئولیت پرداخت خسارات بدنی ناشی از جرائم برعهده اشخاص یا نهادهایی غیر از مرتکب اصلی قرار گرفته، استثنائی بوده و باید به‌قدر متیقن اکتفا کرد. بند «الف» تبصره «۱۴» لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور، به بیان یکی از استثنائات این حوزه، یعنی پرداخت خسارات ناشی از حوادث رانندگی، دیه محکومان معسر و مواردی که پرداخت خسارت برعهده دولت یا بیت‌المال است از سوی صندوق تأمین خسارت‌های بدنی، موضوع «قانون بیمه اجباری خسارات وارد شده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل رانندگی مصوب ۱۳۹۵/۲/۲۰» پرداخته‌است. آنچه محل بحث است، احکام مندرج در جزء‌های چهارگانه این بند است.

ارزیابی بند «الف» تبصره «۱۴»

مطابق ماده (۲۱) قانون «قانون بیمه اجباری خسارات وارد شده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل رانندگی مصوب ۱۳۹۵/۲/۲۰»^۱ صندوق تأمین خسارت‌های بدنی به‌منظور حمایت از زیان‌دیدگان ثالث در مواردی که به‌دلیل فقدان یا انقضای بیمه‌نامه، بطلان قرارداد بیمه، شناخته نشدن وسیله نقلیه مسبب حادثه، کسری پوشش بیمه‌نامه ناشی از افزایش مبلغ ریالی دیه یا تعلیق یا لغو پروانه فعالیت شرکت بیمه یا صدور حکم

۱. ماده (۲۱) - به‌منظور حمایت از زیان‌دیدگان حوادث ناشی از وسایل نقلیه، خسارت‌های بدنی وارد به اشخاص ثالث که به‌علت فقدان یا انقضای بیمه‌نامه، بطلان قرارداد بیمه، شناخته نشدن وسیله نقلیه مسبب حادثه، کسری پوشش بیمه‌نامه ناشی از افزایش مبلغ ریالی دیه یا تعلیق یا لغو پروانه فعالیت شرکت بیمه یا صدور حکم توقف یا ورشکستگی بیمه‌گر موضوع ماده (۲۲) این قانون، قابل پرداخت نباشد، یا به‌طور کلی خسارت‌های بدنی که خارج از تعهدات قانونی بیمه‌گر مطابق مقررات این قانون است به استثنای موارد مصرح در ماده (۱۷)، توسط صندوق مستقلی به نام «صندوق تأمین خسارت‌های بدنی» جبران می‌شود.

توقف یا ورشکستگی بیمه‌گر که امکان جبران خسارت از سوی شرکت بیمه وجود ندارد یا خسارت‌هایی که در تعهدات شرکت‌های بیمه نمی‌گنجد، تشکیل شده‌است. براساس روح حاکم بر قانون بیمه اجباری و ماده (۶۳) این قانون^۱، اشخاصی که دارای بیمه‌نامه معتبر باشند، در هیچ صورتی راهی زندان نخواهند شد و در صورت وجود یکی از موارد مذکور در ماده (۲۱) این قانون، هرگونه خسارت بدنی از محل صندوق تأمین خسارت‌های بدنی جبران می‌شود. با توجه به اینکه منابع کافی برای صندوق پیش‌بینی شده است و به‌طور مستمر مبالغی به آن واریز می‌شود، علی‌القاعده با کسری بودجه مواجه نمی‌شود. هرچند تعداد بالای خسارات ناشی از حوادث رانندگی موجب شده‌است که افراد بسیاری در نوبت دریافت کمک‌های صندوق قرار گیرند. بنابراین، سازوکارهای پیش‌بینی شده در این قانون در مجموع، مانع از حبس افراد به‌دلیل ایراد خسارت بدنی ناشی از حوادث رانندگی می‌شود و بر این اساس، از زمان لازم‌الاجرا شدن این قانون نباید کسی به‌علت جبران نشدن خسارت‌های بدنی موضوع قانون بیمه اجباری در زندان به‌سر برد. درواقع، تمامی کسانی که پس از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این قانون دچار این حوادث شوند، می‌توانند از ظرفیت‌های کنونی صندوق بهره‌برند.

با عنایت به این مقررات، جزء‌های بند الف تبصره ۱۴ لایحه بودجه به شرح ذیل بررسی می‌شوند:

جزء «۱»

در این جزء مقرر شده‌است که چنانچه افرادی در اثر حوادث غیرعمد رانندگی به دلایلی

۱. ماد(۶۳)- در صورتی که مسئولیت مسبب حادثه مشمول تعهدات بیمه‌گر باشد، جز در موارد مصرح در ماده (۱۵) این قانون، مقررات مربوط به نحوه اجرای محکومیت‌های مالی درخصوص وی قابل اجرا نیست.

از قبیل محدودیت سقف تعهدات شرکت‌های بیمه در زندان به سر می‌برند، پس از معرفی از سوی ستاد دیه باید به کمک منابع صندوق تأمین خسارت‌های بدنی به صورت بلاعوض آزاد شوند. نکته قابل بحث در مورد این جزء، عبارت انتهایی آن یعنی «به صورت بلاعوض» است. توضیح آنکه؛ در مواردی که قانون امکان رجوع بعدی به مسبب و مقصر حادثه را پیش بینی نموده است وجود چنین عبارتی، می‌تواند مانع از رجوع بعدی صندوق به مسبب و مقصر حادثه شود. به‌ویژه آنکه وجوهی که صندوق در مراجعه به مسبب و مقصر حادثه دریافت می‌کند یکی از منابع مالی صندوق می‌باشد. لازم به ذکر است، ماده (۲۵) قانون مذکور^۱ موارد لزوم رجوع یا عدم امکان رجوع صندوق به اشخاص را ذکر کرده است که با حذف عبارت مورد اشاره می‌توان همان مقررات را در این موارد نیز جاری دانست.

۱. ماده (۲۵) - صندوق مکلف است بدون اخذ تضمین از زبان‌دیده یا مسبب زیان، خسارت زیان‌دیده را پرداخت نموده و پس از آن مکلف است به شرح زیر به قائم مقامی زبان‌دیده از طریق مراجع قانونی وجوه پرداخت شده را باز یافت کند:
 - الف) در صورتی که پرداخت خسارت به سبب نداشتن، انقضا یا بطلان بیمه‌نامه باشد به مسبب حادثه رجوع می‌کند.
 - ب) در صورتی که پرداخت خسارت به سبب تعلیق یا لغو پروانه یا توقف یا ورشکستگی بیمه‌گر موضوع ماده (۲۲) این قانون باشد به بیمه‌گر و مدیران آن رجوع می‌کند.
 - پ) در صورتی که پرداخت خسارت به سبب شناخته نشدن وسیله نقلیه مسبب حادثه باشد، پس از شناخته شدن آن حسب مورد به مسبب حادثه یا بیمه‌گر وی رجوع می‌کند.
 - ت) در صورتی که پرداخت خسارت به سبب خارج از ظرفیت بودن سرنشینان داخل وسیله نقلیه مسبب حادثه باشد به مسبب حادثه رجوع می‌کند.
- تبصره «۱» - در موارد زیر صندوق نمی‌تواند برای باز یافت به مسبب حادثه رجوع کند:
 ۱. در موارد جبران کسری پوشش بیمه‌نامه ناشی از افزایش مبلغ ریالی دیه (پرداخت خسارت به استناد ماده (۱۳) این قانون)،
 ۲. تعلیق یا لغو پروانه فعالیت شرکت بیمه یا صدور حکم توقف یا ورشکستگی بیمه‌گر موضوع ماده (۲۲) این قانون،
 ۳. در مواردی که زیان‌دیدگان خارج از وسیله نقلیه بیش از سقف تعهدات بیمه‌گر موضوع تبصره ماده (۱۲) این قانون باشند،
 ۴. در مواردی که صندوق به موجب قانون معادل دیه مرد مسلمان را به زیان‌دیده یا قائم مقام قانونی وی پرداخت می‌کند برای باز پرداخت مابه التفاوت دیه شرعی با دیه مرد مسلمان.
- تبصره «۲» - صندوق مجاز است با در نظر گرفتن شرایط و وضعیت وقوع حادثه، علت نداشتن بیمه‌نامه، سوابق بیمه‌ای مسبب حادثه، وضعیت مالی و معیشتی مسبب حادثه و سایر اوضاع و احوال مؤثر در وقوع حادثه نسبت به تقسیط یا تخفیف در باز یافت خسارت از مسبب حادثه اقدام کند. نحوه باز یافت از مسبب حادثه با رعایت مقررات راجع به نحوه اجرای محکومیت‌های مالی و میزان باز یافت مطابق آیین‌نامه‌ای است که بنا به پیشنهاد هیئت نظارت صندوق و مجمع عمومی صندوق به تصویب وزیر امور اقتصادی و دارایی می‌رسد.

نکته دیگری که در خصوص این جزء قابل توجه می‌باشد آنست که چنین مقرره‌ای در قوانین بودجه از سال ۱۳۹۷ تاکنون پیش‌بینی و تکرار شده‌است که با توجه به تعداد نسبتاً محدود این افراد علی‌القاعده باید در خلال این سال‌ها در خصوص آنان تعیین تکلیف می‌شد تا دیگر شاهد تکرار این مقرره در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ نباشیم. با عنایت به ذکر مجدد این امر در لایحه به نظر می‌رسد که هنوز در خصوص تمامی زندانیان مشمول مقررات این جزء تعیین تکلیف نشده است که دولت مجبور به ذکر دوباره آن در لایحه بودجه تقدیمی شده‌است. از این‌رو، پیشنهاد می‌شود با تعیین اعتبار لازم جهت اجرای کامل این جزء و تصریح بر آن، تمامی زندانیان مشمول این مقررات تا پایان سال ۱۴۰۳ آزاد شوند.

بر اساس اصل ۵۳ قانون اساسی، پرداخت‌ها باید در حدود اعتبارات مصوب و به‌موجب قانون باشد. بر این اساس لازم است تا این جزء مقید به ردیف اعتباری مندرج در بخش دوم بودجه (جداول بودجه) شود و الا به دلیل نداشتن سقف پرداخت، مغایر با اصل مزبور به نظر می‌رسد.

جزء «۲»

حکم این جزء صرفاً در قانون بودجه سال ۱۴۰۲ آمده‌بود و در قوانین بودجه سال‌های قبل از آن، که از بودجه سال ۱۳۹۳ آغاز شده‌است، مشمولان حکم، تفاوت چشمگیری به شرح ذیل کرده‌اند.

بند ۱۷ تبصره ۱۷ قانون بودجه سال ۱۳۹۳ مقرر کرده بود که «به‌منظور تأمین کسری اعتبارات دیه محکومان معسر و مواردی که پرداخت خسارات بر عهده بیت‌المال یا دولت می‌باشد، وزارت دادگستری مجاز است حداکثر تا پنجاه درصد (۵۰٪) از مازاد منابع درآمد سالانه با احتساب هزینه صندوق تأمین خسارت‌های بدنی موضوع بندهای (ه) و (و) ماده

(۱۱) قانون اصلاح قانون بیمه اجباری مسئولیت مدنی دارندگان وسایل نقلیه موتوری زمینی در مقابل شخص ثالث مصوب ۱۳۸۷/۴/۱۶ را از محل اعتبارات ردیف ۴۹ - ۵۳۰۰۰۰ جدول شماره (۹) این قانون دریافت و هزینه نماید. مدیرعامل صندوق مزبور مکلف است با اعلام وزیر دادگستری مبلغ یادشده را در اختیار وزارت دادگستری قرار دهد».

بند و تبصره ۱۶ قانون بودجه سال ۱۳۹۴ و بند الف تبصره ۱۱ قانون بودجه سال ۱۳۹۵، حکم بند ز تبصره ۱۷ قانون بودجه سال ۱۳۹۳ را تکرار کرده بودند.

بند الف تبصره ۱۱ قانون بودجه سال ۱۳۹۶ مقرر کرده بود که «به منظور تأمین کسری اعتبارات دیه محکومان معسر با اولویت زنان معسر و مواردی که پرداخت خسارات برعهده بیت‌المال یا دولت باشد، وزیر دادگستری مجاز است با تصویب هیأت نظارت صندوق تأمین خسارت‌های بدنی حداکثر تا سه هزار و پانصد میلیارد (۰۰۰ / ۰۰۰ / ۰۰۰ ریال از منابع درآمد سالانه موضوع بندهای (ث) و (ج) ماده (۲۴) قانون بیمه اجباری خسارات واردشده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل نقلیه مصوب ۲۰

۱. و- به منظور تأمین کسری اعتبارات دیه محکومان معسر و مواردی که پرداخت خسارات برعهده بیت‌المال یا دولت می‌باشد، وزارت دادگستری مجاز است حداکثر تا پنجاه درصد (۵۰٪) از مازاد منابع درآمد سالانه با احتساب هزینه صندوق تأمین خسارت‌های بدنی موضوع بندهای (ه) و (و) ماده (۱۱) قانون اصلاح قانون بیمه اجباری مسئولیت مدنی دارندگان وسایل نقلیه موتوری زمینی در مقابل شخص ثالث مصوب ۱۳۸۷/ ۴/ ۱۶ را از محل اعتبارات ردیف ۴۷ - ۵۳۰۰۰۰ جدول شماره (۹) این قانون دریافت و هزینه کند. مدیرعامل صندوق مزبور مکلف است با اعلام وزیر دادگستری مبلغ یاد شده را به نسبت در مقاطع سه ماهه در اختیار وزارت دادگستری قرار دهد

۲. الف- به منظور تأمین کسری اعتبارات دیه محکومان معسر و مواردی که پرداخت خسارات بر عهده بیت‌المال یا دولت می‌باشد، وزارت دادگستری مجاز است با تصویب هیأت نظارت صندوق تأمین خسارت بدنی حداکثر تا پنجاه درصد (۵۰٪) از مازاد منابع درآمد سالانه با احتساب هزینه صندوق تأمین خسارت‌های بدنی موضوع بندهای (ه) و (و) ماده (۱۱) قانون اصلاح قانون بیمه اجباری مسئولیت مدنی دارندگان وسایل نقلیه موتوری زمینی در مقابل شخص ثالث و احکام جایگزین آن و قوانین بعدی را از محل اعتبارات ردیف ۴۶ - ۵۳۰۰۰۰ جدول شماره (۹) این قانون دریافت و هزینه کند. مدیرعامل صندوق مزبور مکلف است با اعلام وزیر دادگستری مبلغ یادشده را به نسبت در مقاطع سه ماهه در اختیار وزارت دادگستری قرار دهد

۱۳۹۵/۲/ را از محل اعتبارات ردیف ۵ ۱۱۰۰۰۰۰ جدول شماره (۷) این قانون دریافت و هزینه کند. مدیرعامل صندوق مزبور مکلف است با اعلام وزیر دادگستری مبلغ یادشده را به نسبت در مقاطع سه ماهه در اختیار وزارت دادگستری قرار دهد».

عین حکم فوق در بند الف تبصره ۱۱ قانون بودجه سال ۱۳۹۷ و بند الف تبصره ۱۱ قانون بودجه سال ۱۳۹۸، با الحاق عبارت وزارت دادگستری مکلف است گزارش عملکرد این بند را هر سه ماه یکبار به کمیسیون‌های برنامه و بودجه و محاسبات، اقتصادی و اجتماعی و قضائی و حقوقی مجلس شورای اسلامی ارائه نماید» به انتهای حکم مزبور، تکرار شد.

بند الف تبصره ۱۱ قانون بودجه سال ۱۳۹۸ مقرر کرد: «به‌منظور تأمین کسری اعتبارات دیه محکومان معسر جرائم غیرعمد ناشی از تصادف با اولویت زنان معسر سرپرست خانوار و مواردی که پرداخت خسارات ناشی از تصادف بر عهده بیت‌المال یا دولت است، وزیر دادگستری مجاز است با تصویب هیأت نظارت صندوق تأمین خسارت‌های بدنی حداکثر تا سه‌هزار و پانصد میلیارد (۳/۵۰۰/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال از منابع درآمد سالانه موضوع بندهای (ث) و (ج) ماده (۲۴) قانون بیمه اجباری خسارات وارد شده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل نقلیه مصوب ۲۰/۲/۱۳۹۵ را از محل اعتبارات ردیف ۱۱۰۶۰۰ جدول شماره (۷) این قانون دریافت و هزینه کند. مدیرعامل صندوق مزبور مکلف است با اعلام وزیر دادگستری، مبلغ یادشده را به نسبت در مقاطع سه ماهه در اختیار وزارت دادگستری قرار دهد. وزارت دادگستری مکلف است گزارش عملکرد این بند را هر سه ماه یکبار به کمیسیون‌های برنامه و بودجه و محاسبات، اقتصادی، اجتماعی و قضائی و حقوقی مجلس شورای اسلامی ارائه کند».

جزء ۱ بند الف تبصره ۱۱ قانون بودجه سال ۱۴۰۰، با اندک تغییری در حکم بودجه

سال قبل،^۱ مقرر کرد که «به‌منظور تأمین کسری اعتبارات دیه محکومان معسر جرائم غیرعمد ناشی از تصادف با اولویت زنان معسر و مواردی که پرداخت خسارت ناشی از تصادف افراد برعهده بیت‌المال یا دولت است، وزیر دادگستری مجاز است با تصویب هیأت نظارت صندوق تأمین خسارت‌های بدنی حداکثر تا سه‌هزار و پانصد میلیارد (۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال از منابع درآمد سالانه موضوع بندهای (ث) و (ج) ماده (۲۴) قانون بیمه اجباری خسارات وارد شده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل نقلیه مصوب ۲۰/۲/۱۳۹۵ را از محل اعتبارات ردیف ۱۱۰۶۰۰ جدول شماره (۷) این قانون دریافت و هزینه کند.

مدیرعامل صندوق مزبور مکلف است با اعلام وزیر دادگستری، مبلغ یاد شده را به نسبت در مقاطع سه ماهه در اختیار وزارت دادگستری قرار دهد. وزارت دادگستری مکلف است گزارش عملکرد این بند را هر سه ماه یکبار به کمیسیون‌های برنامه و بودجه و محاسبات، اقتصادی، اجتماعی و قضائی و حقوقی مجلس شورای اسلامی ارائه کند».

جزء ۱ بند (ه) تبصره ۱۰ قانون بودجه سال ۱۴۰۱، با اندک تغییری در حکم بودجه سال قبل،^۲ مقرر کرد که به‌منظور تأمین کسری اعتبارات دیه محکومان معسر جرائم غیرعمد ناشی از تصادف با اولویت زنان معسر و مواردی که پرداخت خسارت برعهده بیت‌المال یا دولت است (با اولویت خسارت ناشی از تصادف)، وزیر دادگستری مجاز است با تصویب هیأت نظارت صندوق تأمین خسارت‌های بدنی حداکثر تا سه‌هزار و پانصد میلیارد (۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال از منابع درآمد سالانه موضوع بندهای (ث) و (ج) ماده (۲۴) قانون بیمه اجباری خسارات وارد شده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی

۱. حذف قید «سرپرست خانوار» در عبارت «با اولویت زنان معسر سرپرست خانوار».

۲. الحاق عبارت (با اولویت خسارت ناشی از تصادف) پس از عبارت «و مواردی که پرداخت خسارت برعهده بیت‌المال یا دولت است».

از وسایل نقلیه مصوب ۱۳۹۵/۲/۲۰ را از محل اعتبارات صندوق تأمین خسارت‌های بدنی ذیل ردیف ۱۱۰۰۰۰ جدول شماره (۷) این قانون دریافت و هزینه کند.

مدیرعامل صندوق مزبور مکلف است با اعلام وزیر دادگستری، مبلغ یادشده را به نسبت در مقاطع سه ماهه در اختیار وزارت دادگستری قرار دهد. وزارت دادگستری مکلف است گزارش عملکرد این بند را هر سه ماه یکبار به کمیسیون‌های برنامه و بودجه و محاسبات، اقتصادی، اجتماعی و قضائی و حقوقی مجلس شورای اسلامی و دیوان محاسبات کشور ارائه کند».

بر اساس جزء ۱ بند ب تبصره ۱۰ قانون بودجه ۱۴۰۲، «به‌منظور تأمین کسری اعتبارات دیه محکومان معسر، جریمه‌های غیرعمد ناشی از تصادف با اولویت زنان معسر و مواردی که پرداخت خسارت بر عهده بیت‌المال یا دولت است (با اولویت خسارت ناشی از تصادف)، وزیر دادگستری مجاز است با تصویب هیأت نظارت صندوق تأمین خسارت‌های بدنی حداکثر تا ده هزار میلیارد (۱۰.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال از منابع درآمد سالانه موضوع بندهای «ث» و «ج» ماده (۲۴) قانون بیمه اجباری خسارات وارد شده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل نقلیه مصوب ۱۳۹۵ / ۲ / ۲۰ را از محل اعتبارات صندوق تأمین خسارت‌های بدنی ذیل ردیف ۱۱۰۰۰۰ جدول شماره (۷) این قانون دریافت و هزینه کند.

مدیرعامل صندوق مزبور مکلف است با اعلام وزیر دادگستری، مبلغ یاد شده را به نسبت در مقاطع سه ماهه در اختیار وزارت دادگستری قرار دهد.

وزارت دادگستری مکلف است گزارش عملکرد این بند را هر سه ماه یکبار به کمیسیون‌های برنامه و بودجه و محاسبات، اقتصادی، اجتماعی و قضائی و حقوقی مجلس شورای اسلامی و دیوان محاسبات کشور ارائه کند.

به‌منظور کمک به آزادی زندانیان جرائم غیرعمد و کاهش آسیب‌های اجتماعی

مترتب بر خانواده آنها مبلغ سه هزار میلیارد (۳.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال از این جزء به ستاد مردمی رسیدگی به امور دیه و کمک به زندانیان نیازمند اختصاص می‌یابد.»

با توجه به تغییر قابل ملاحظه‌ای که در نگارش جزء دوم بند الف تبصره «۱۴» در مقایسه با متن قوانین بودجه در طی سال‌های پیشین صورت پذیرفته است می‌توان گفت که:

دامنه پرداخت صندوق به‌طرز غیرقابل توجیهی گسترش یافته‌است. از این جهت می‌توان اذعان داشت لایحه بودجه ۱۴۰۳ در مقایسه با قوانین بودجه سال‌های پیش، از این حیث بار مالی و تعهد بیشتری را بر صندوق وارد کرده است. اگرچه برای این جزء حداکثر (سقف پرداخت) قرار داده شده، اما حجم پرونده‌هایی که به‌منظور برخورداری از مقررات این جزء به‌سمت صندوق روانه می‌شوند، در عمل، فرایندهای رسیدگی در صندوق را کندتر خواهند کرد. زیرا، چنانچه اشاره شد دامنه اشخاصی که می‌توانند از صندوق مطالباتی داشته‌باشند افزایش پیدا می‌کند و در صورتی که در سال ۱۴۰۳ موفق به دریافت خسارت‌های خود نشوند، این مطالبات به سال‌های بعدی انتقال می‌یابد و این امر، مطالبات انباشته و متراکم را برای صندوق ایجاد می‌نماید که دولت به‌ناچار باید در سال‌های آینده ارقام سنگین تری را برای رفع این مطالبات پیش بینی نماید.

توضیح آنکه برخلاف بودجه سال‌های پیش‌تر از سال ۱۴۰۲ که تنها «دیه محکومان معسر جرائم غیرعمد ناشی از تصادف» برعهده صندوق قرار می‌گرفت؛ مطابق مفاد این جزء، اولاً با قرار گرفتن ویرگول پس از عبارت «محکومان معسر» در عمل تمامی محکومان به دیه که اعسار آنها ثابت شوند اعم از آنکه مربوط به تصادفات باشد یا نباشد، می‌توانند به صندوق مراجعه کنند. ثانیاً با تغییر واژه «جرائم غیرعمد» به عبارت «جریمه‌های غیرعمد» مواردی که منجر به خسارت بدنی نشده است و تنها تصادفی رخ داده که مرتکب ملزم به پرداخت جریمه می‌شود نیز در تعهدات صندوق منظور شده‌است که هیچ دلیل

منطقی برای آن وجود ندارد. با توجه به سابقه این مقررات در قوانین بودجه سال‌های ۱۳۹۸، ۱۳۹۹، ۱۴۰۰، ۱۴۰۱ به نظر می‌رسد که منظور قانون‌گذار باید تنها دیه «محکومان معسر جرمه‌های غیر عمد ناشی از تصادف» باشد و اساساً در خصوص متعهد نمودن صندوق برای پرداخت جرمه‌های مرتکبین هیچ دلیل منطقی وجود ندارد. نکته قابل ملاحظه اینکه در لایحه بودجه سال ۱۴۰۲ نیز همانند رویه سال‌های گذشته به ترتیبی که بیان شد عمل شده بود اما مشخص نیست که به چه دلیلی در مصوبه نهایی تغییراتی مشابه لایحه کنونی در متن مصوبه نهایی اعمال شده است. به نظر می‌رسد این تغییر در قانون بودجه ۱۴۰۲ که خود منشأ نگارش لایحه کنونی شده است بیشتر در مقام ویراستاری متن مصوبه رخ داده است تا اینکه مبتنی بر دلایل مشخص و منطقی باشد.

نکته دیگر در خصوص مفاد این جزء آنکه حسب بررسی رویه‌های موجود، مقصود از واژه «تصادف» در این جزء باید تصادفات ناشی از وسایل نقلیه غیر موتوری و یا غیرزمینی باشد چرا که اگر مقصود تصادفات معمول یعنی با وسایل نقلیه موتوری زمینی باشد، این حکم نیز واجد ایراداتی خواهد بود؛ زیرا، هم اکنون تعهدات صندوق این‌گونه تصادفات را شامل می‌شود و دیگر نیازی نیست تا مجدداً صندوق مکلف به پرداخت شود و یا ملزم باشد از محل مازاد منابع خود مبالغی را برای چنین مواردی به وزارت دادگستری پرداخت نماید.

نکته دیگری که در خصوص این بند قابل ذکر است، اطلاق و عمومیتی است که در عبارت «پرداخت خسارت برعهده بیت‌المال یا دولت (با اولویت خسارت ناشی از تصادف)» وجود دارد. قابل ذکر است که پرداخت خسارت، عبارت عامی است که هر نوع خسارت مالی یا جانی را دربرمی‌گیرد که امکان پرداخت آن از محل صندوقی که برای خسارت‌های بدنی ناشی از حوادث رانندگی پیش بینی شده است، خارج از تعهدات ذاتی و مأموریت قانونی آن می‌باشد و باز هم موجب افزایش پرونده‌های ارجاعی به این صندوق خواهد شد.

پرداخت‌هایی که برعهده بیت‌المال می‌باشد تاکنون از صندوق بیت‌المال مستقر در وزارت دادگستری صورت گرفته است و مشخص نیست که به چه دلیل در لایحه بودجه ۱۴۰۳، این پرداخت‌ها برعهده صندوق تأمین خسارت‌های بدنی قرار داده شده‌است. از این جهت این قسمت از ماده نیز باید اصلاح شود.

جزء ۳

براساس جزء «۳» اطلاق عبارت «زندانیان جرائم غیرعمد»، باعث می‌شود پرداخت‌هایی جهت آزادی محکومان هر جرم غیرعمدی که منجر به زندانی شدن فرد شده ولو آنکه ارتباطی با تصادفات نداشته‌باشد نیز در تعهدات صندوق قرار گیرد. پیش‌بینی این حکم اگرچه در راستای حمایت از خانواده‌های زندانیان جرائم غیرعمد قابل دفاع می‌باشد اما چنین تکلیفی با ماهیت صندوق که به‌منظور پرداخت خسارت‌های بدنی ناشی از حوادث رانندگی تأسیس شده‌است، منافات دارد. ضمن آنکه تعهدات صندوق را افزایش می‌دهد و چه‌بسا موجب شود موارد مشابه دیگری نیز به‌مرور زمان به تعهدات صندوق وارد شود که این امر صندوق را در انجام و ایفای وظایف اصلی خود با مشکل مواجه سازد.

در صورت وجود مصلحت جهت درج این جزء در بودجه، پیشنهاد می‌شود متن جزء

۲ به شرح ذیل اصلاح شود:

«۱- به‌منظور تأمین کسری اعتبارات دیه محکومان معسر جرائم غیرعمد ناشی از

تصادف با اولویت زنان معسر و مواردی که پرداخت خسارت بر عهده بیت‌المال یا دولت است (صرفاً در خصوص خسارت ناشی از تصادف)، وزیر دادگستری مجاز است با تصویب

هیأت نظارت صندوق تأمین خسارت‌های بدنی حداکثر تا سه‌هزار و پانصد میلیارد (۰۰۰

/۰۰۰/۰۰۰/۵۰۰/۳) ریال از منابع درآمد سالانه موضوع بندهای (ث) و (ج) ماده (۲۴)

قانون بیمه اجباری خسارات واردشده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل نقلیه

مصوب ۲۰/۲/۱۳۹۵ را از محل اعتبارات صندوق تأمین خسارت‌های بدنی ذیل ردیف ۱۱۰۰۰۰ جدول شماره (۷) این قانون دریافت و بابت پرداخت به ذینفع نهایی (زندانی معسر جرائم غیر عمد ناشی از تصادف) هزینه کند.

مدیرعامل صندوق مزبور مکلف است با اعلام فهرست ذی‌نفعان نهایی توسط وزیر دادگستری و ارائه مستندات، مبلغ یادشده را به نسبت در مقاطع سه ماهه به ذینفع نهایی پرداخت کند. وزارت دادگستری مکلف است گزارش عملکرد این بند را هر سه ماه یکبار به کمیسیون‌های برنامه و بودجه و محاسبات، اقتصادی، اجتماعی و قضائی و حقوقی مجلس شورای اسلامی و دیوان محاسبات کشور ارائه کند.»

جزء ۴

در خصوص این جزء نکات زیر حائز اهمیت است:

۱. اگرچه وجود این حکم لازم و مورد تأیید است، اما محل مصرف ذکرشده در حکم نشان دهنده قرار گرفتن دولت در تله تقلیل مسأله ایمنی حمل‌ونقل، به مسأله «وجود نقاط حادثه‌خیز» است که به‌جد لازم است نهادهای سیاست‌گذار کشور از جمله مجلس شورای اسلامی و «شورای عالی هماهنگی حمل‌ونقل و ایمنی کشور» از آن پرهیز نمایند. عنوان این شورای عالی، در متن لایحه نیاز به اصلاح دارد.

با توجه به آمار بسیار نگران‌کننده از روند افزایشی تلفات رانندگی جاده‌ای طی سال‌های اخیر و پیش‌بینی بازگشت آمار تلفات جانی ناشی از تصادفات در سال ۱۴۰۲ به بیش از ۲۰ هزار نفر، تمرکز این حجم از منابع برای راهکاری که به اذعان منابع علمی داخلی و خارجی و کارشناسان خبره کشور در حوزه ایمنی حمل‌ونقل، سیاستی ناکافی و ناکارآمد ارزیابی می‌گردد. پیشنهاد می‌شود با تصویب شورای عالی هماهنگی

حمل‌ونقل و ایمنی کشور، این منابع برای طیف گسترده تری از اقدامات و برنامه‌های کاهش تصادفات، مصرف گردد. این اقدامات مشتمل است بر: ارتقای ایمنی راه‌ها (شامل رفع نقاط حادثه‌خیز، ارتقای ایمنی حاشیه راه‌ها، آرام‌سازی ترافیک و نصب علائم و تجهیزات ایمنی در ورودی و خروجی شهرها و مقاطع پرتردد و پرتصادف و نصب نوارهای لرزاننده میانی و کناری در مقاطع با تصادفات بالای رخصه‌رخ و واژگونی)، شناسایی و ثبت تخلفات رانندگی، تکمیل سامانه جامع حوادث و سوانح حمل‌ونقل کشور، عملیات امداد و نجات، فرهنگ‌سازی و آگاهی‌بخشی در جهت کاهش تصادفات رانندگی و مرگ و میر مرتبط با آن.

۲. عبارت «اوراق مالی اسلامی» به دلیل نداشتن تعریف مشخص در قوانین، ابهام دارد و این ابهام (عدم شفافیت) با بند «۹» سیاست‌های کلی نظام قانون‌گذاری و بند «۱۳» سیاست‌های کلی اداری مغایرت دارد. هرچند در بند «ب» تبصره «۵» قانون بودجه سال ۱۳۹۶ کل کشور بر عبارت «اوراق مالی اسلامی (اسناد، مشارکت و صکوک)» تصریح شده بود و در ماده (۲۶) قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور مصوب ۱۳۹۴، اوراق مرابحه به‌عنوان یکی از مصادیق اوراق مالی اسلامی تعریف شده‌است. لازم به ذکر است مفاد بند «ش» تبصره «۵» قانون بودجه سال ۱۳۹۹، اوراق مالی اسلامی را به‌نحو ناقص و مبهمی تعریف کرده است و تعریف اوراق مذکور در بند «ر» قانون بودجه سال ۱۴۰۰ نیز به‌نحو دیگری تکرار شده‌است که همین تفاوت سابقه در تعریف مذکور، فارغ از لزوم تعریف این عنوان در قوانین دائمی ذی‌ربط، ضرورت ارائه تعریف مختار در لایحه فعلی را نمایان می‌کند.

بند «ب» تبصره «۱۴»

این بند تکرار حکم بند (ه) تبصره ۱۰ قانون بودجه سال ۱۴۰۲ کل کشور است که به معنای پذیرش درآمد اختصاصی برای وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح است. عبارت «جمعی-خرجی» دلالت بر عدم واریز چنین اعتباراتی به خزانه می‌کند که با صدر اصل ۵۳ قانون اساسی مغایرت دارد. مجریان [۲] نیز معتقدند منابع به صورت «جمعی-خرجی» در عمل فاقد گردش ریالی در خزانه‌داری کل کشور و در دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط آن است. لذا باید بر گردش خزانه این نوع تسویه، تصریح شود. طبق اصل ۵۳، کلیه دریافت‌های دولت در حساب‌های خزانه‌داری کل متمرکز می‌شود و همه پرداخت‌ها در حدود اعتبارات مصوب (یعنی ارقام هزینه‌ای بودجه) به موجب قانون انجام می‌گیرد.

شایسته است یک سازمان دولتی منابع و درآمدهای وصول شده توسط خود را برای فعالیت‌های خود به کار برد؛ چرا که این امر، اثربخش‌ترین شیوه برای بیشینه‌سازی درآمدها از چنین منابعی است. به‌ویژه اینکه این سازمان با نگهداری و مصرف بخشی از این درآمدها نزد خود، برای پیش‌بینی واقع‌بینانه درآمدها در بودجه سالانه و وصول مسئولانه درآمد و اطمینان از گردآوری تمام درآمدهای پیش‌بینی شده، انگیزه بیشتری پیدا می‌کند. لذا در صورتی که عملکرد این بند در سال جاری و پیش‌بینی وجوه ارزی موضوع آن، بیشتر از اعتبار مصرح در این بند باشد (حداقل ۵ برابر)، تصویب این بند از حیث اصول حقوقی و اصول بودجه‌ریزی، موجه به نظر می‌رسد.

در نتیجه تجارب پیشرفته بشری در مواردی که پذیرش درآمد اختصاصی منجر به بیشینه‌سازی درآمدها و یا پیش‌بینی واقع‌بینانه درآمدها و یا وصول مسئولانه درآمدها شود، آن را توصیه می‌کند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در خصوص بند (الف) باید گفت که فراوانی حوادث زیانبار رانندگی موجب ایراد خسارت به افراد زیادی شده‌است. البته قانون‌گذار در سال‌های اخیر با پیش‌بینی مقرراتی موجبات جبران خسارت زیان‌دیدگان و کاهش امکان به زندان افتادن مرتکبان را فراهم کرده است. با این حال، هنوز این امکان وجود دارد که افرادی به سبب حوادث پیش از لازم‌الاجرا شدن قوانین حمایتی این حوزه، راهی زندان شوند. مقرر موضوع جزءهای چهارگانه بند «الف» تبصره «۱۴» لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور، به صورت مستقیم و غیر مستقیم تلاشی برای حمایت از این افراد و پیشگیری از وقوع چنین وضعیتی است. اما، با توجه به قوانین مصوب در این حوزه و نیز تعهداتی که هم‌اکنون برعهده صندوق تأمین خسارت‌های بدنی قرار گرفته است و گسترش دامنه اشخاصی که می‌توانند از درآمدهای صندوق بهره ببرند، مانند پرداخت «دیه محکومان معسر» و «جریمه‌های نقدی غیرعمد ناشی از تصادف» و «فراهم کردن امکان آزادی زندانیان جرائم غیرعمد» و «پرداخت خسارت‌های برعهده بیت‌المال یا دولت»، که بعضاً خارج از ماهیت صندوق می‌باشند مقررات این بند می‌تواند از درآمدهای صندوق بکاهد و مشکلاتی برای انجام تعهدات از سوی آن ایجاد کند. از این رو، پیشنهاد می‌شود که جزءهای «۱» و «۲» به ترتیب زیر اصلاح شود:

۱. با توجه به اینکه حکم مقرر در جزء «۱» بند «الف» تبصره «۱۴» در قوانین بودجه سال‌های قبل پیش‌بینی شده بود و باید حداقل در مورد بخشی از آنها تعیین تکلیف شده باشد، نباید افراد زیادی مشمول حکم این بند شوند. بر این اساس، پیشنهاد می‌شود که در انتهای این مقرر بر تأمین اعتبار لازم برای آزادی مشمولان آن تصریح شود.

۲. باتوجه به اینکه بخشی از درآمدهای صندوق از محل رجوع صندوق به مسببین حادثه بوده و سازوکار رجوع یا عدم رجوع صندوق به این اشخاص به تفصیل در ماده (۲۵) «قانون بیمه اجباری خسارات وارده شده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل رانندگی مصوب ۱۳۹۵» پیش‌بینی شده‌است، پیشنهاد می‌شود که در عبارت «تا پس از معرفی ستاد رسیدگی به امور دیه و کمک به زندانیان نیازمند به صورت بلاعوض نسبت به آزادی آنها اقدام شود»، عبارت «به صورت بلاعوض» از انتهای جزء «۱» حذف شود.

۳. در جزء «۲»؛ عمومیت عبارت «محکومین معسر» و «جریمه‌های ناشی از تصادف» دامنه مشمولین را به نحو غیرقابل توجیهی توسعه داده است که باید محدود شود. لذا پیشنهاد می‌شود این افراد همانند قوانین بودجه سال‌های قبل، محدود به «محکومین معسر جرائم غیر عمد ناشی از تصادف با اولویت زنان معسر سرپرست خانوار» شود.

۴. با توجه به تعیین موارد و مصادیق پرداخت خسارت از بیت‌المال در قوانین و وجود صندوقی به نام صندوق بیت‌المال در وزارت دادگستری پیشنهاد می‌شود که این قسمت از جزء «۲» حذف و اطلاق عبارت خسارت‌هایی که برعهده دولت است نیز محدود به جبران خسارت‌های بدنی شود.

۵. در خصوص جزء ۴ پیشنهاد می‌شود با تصویب شورای عالی هماهنگی حمل‌ونقل و ایمنی کشور، منابع این جزء برای طیف گسترده‌تری از اقدامات و برنامه‌های کاهش تصادفات، مصرف گردد.

در خصوص بند ب، تسویه به صورت «جمعی - خرجی» در عمل فاقد گردش ریالی در خزانه‌داری کل کشور و مغایر با اصل ۵۳ به نظر می‌رسد لذا باید بر گردش خزانه این نوع تسویه، تصریح شود. همچنین در صورتی که عملکرد این بند در سال جاری و پیش‌بینی وجوه ارزی موضوع آن، بیشتر از اعتبار مصرح در این بند باشد (حداقل ۵ برابر)، تصویب این بند از حیث اصول حقوقی و اصول بودجه‌ریزی، موجه به نظر می‌رسد.

نظر به اینکه مفاد بند الف این تبصره در مقام اصلاح قوانین جاری کشور است، بر اساس ماده ۱۸۱ آیین‌نامه داخلی مجلس، تصویب آن، به دوسوم رأی نمایندگان حاضر در جلسه رسمی مجلس نیاز دارد.

منابع و مآخذ

[۱] لایحه بودجه سال ۱۴۰۳.

[۲] فاطمی‌زاده، سید ابوالفضل، «بررسی و چگونگی ترکیب درآمدها و هزینه‌های دولت در قانون بودجه سالانه کل کشور»، بی‌جا، ص ۳.

مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی بازار نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۲۰۰۰ (۳ خط) صندوق پستی: ۱۵۸۷۵ ۵۸۵۵ سیستم الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir